

Pressmeddelande 230926

Grönt kulturarv®-sortimentet utökas med nio nya sorter

Under varumärket Grönt kulturarv® säljs sorter med en lång och väl dokumenterad odlingshistoria i Sverige. Sorterna har spårats upp vid Programmet för odlad mångfalds, Pom, inventeringar av äldre trädgårdsväxter i Sverige och därefter valts ut att bevaras i Nationella genbanken för vegetativt förökade trädgårdsväxter, placerad vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp.

Under 2024 kommer nio nya Grönt kulturarv®-sorter ut på marknaden. Nyheterna består av fyra dahlior, två rosor, två humle och en tulpan. Sorterna är insamlade i Skåne, Öland, Västergötland, Västmanland, Dalarna, Södermanland och Uppland. Det är första gången som dahlior lanseras inom Grönt kulturarv®.

Dahlior

Dahlia *Dahlia x pinnata* (Boll-Gruppen) 'Bonny Blue'

Västmanland, 1930-talet

Denna dahlia går att spåra tillbaka till en gård strax utanför Västerås i Västmanland. Historien berättar om Signe som kom till gården som 14-åring med sina föräldrar. 1930 gift hon sig med David och med tiden köpte de barndomshemmet. Signes och Davids son Arne, som föddes 1930, berättar att dahlian har blommat "så länge jag minns".

'Bonny Blue' är en kändsort som kom ut på marknaden 1920 i England från den Irländska förädlaren Archer. Den fanns med som nyhet i Göteborgs trädgårdsförenings priskurant 1952

"DEKORATIVDAHLIOR Bonne Bleu. Lysande violett, storblommig pompon. Mycket rikblommig. Höjd 130 cm."

Sorten 'Bonny Blue' har blålila, bollformade blommor som kan bli upp 9 cm i diameter, på kalkbladens baksida finns enstaka vita strimor. Stjälkarna är långa och stabila, kan bli upp till 130 cm höga. Bladverket är mellangrönt.

Odlingsanvisning: Dahlia-knölarna planteras efter sista frosten på våren. Under växtsäsong ska växten ha mycket vatten och näring. Plocka bort äldre blommor för att få en längre blomning. När frosten har tagit bladverket, tas knölarna upp och förvaras frostfritt i ca 5-10 grader och mörkt.

Dahlia *Dahlia x pinnata* (Pionblommiga Gruppen) 'Liseberg Röd'

Västergötland, i början av 1900-talet

Denna dahlia kommer från ett äldre par i Huskvarna i Småland. De berättar att dahlian ursprungligen kommer från Lisebergs Landeri i Göteborg, där den ska ha odlats runt förra sekelskiftet.

Det har funnit flera ägare till Lisebergs Landeri genom tiderna. Mest känd är den brittiska familjen Nonnen som bodde där från tidigt 1820-talet till 1905, då den sista ur familjen gick bort.

Familjen Nonnen är kända, bland annat, för att John Nonnen tog dahlian till Sverige i början av 1800-talet. I gamla tidningar från 1839 står det att herrskap som vill köpa blomman inför kommande år

ber om att få se dahlior i full blom i Lisebergs trädgård. Detta gjorde att man höll öppet varje söndag i augusti för besökare.

Sorten 'Liseberg Röd' har mörkt sammetsröda blommor som kan bli 9 cm i diameter, på kalkbladens undersida finns vita strimor. Blommorna är något nickande. Stjälkarna är långa och mörkt röda, de kan bli upp till 110 cm och behöver bindas upp.

Odlingsanvisning: Dahlia-knölarna planteras efter sista frosten på våren. Under växtsäsong ska växten ha mycket vatten och näring. Plocka bort äldre blommor för att få en längre blomning. När frosten har tagit bladverket, tas knölarna upp och förvaras frostfritt i ca 5-10 grader och mörkt.

Dahlia *Dahlia x pinnata* (Kaktusblommiga Gruppen) 'Sonora'

Skåne, 1946

Denna dahlia kommer från Roland som berättar följande "Dahlian kommer från min farmor (1877-1952), som var bosatt utanför Staffanstorps. Min far har fått med sig rotknölar av dahlian hem till Skånes Fagerhult. Jag kommer ihåg att det alltid var noga med "Girginerna". Den är sannolikt minst 70 år gammal."

Sorten 'Sonora' är framtagen av Malte Krook i Malmö 1946. Den beskrivs i boken "Om dahlior", utgiven 1952 som "Ljus citrongul, övergående till gräddgul. Binderidahlia".

Sorten 'Sonora' har stora ljus citrongula blommor, de kan bli upp till 13 cm i diameter. Dahlian har ett kraftigt växtsätt, stjälkarna har stabila gröna blomskaft som kan bli 120 cm höga, men den behöver inte bindas upp. Bladverket är mellangrönt.

Odlingsanvisning: Dahlia-knölarna planteras efter sista frosten på våren. Under växtsäsong ska växten ha mycket vatten och näring. Plocka bort äldre blommor för att få en längre blomning. När frosten har tagit bladverket, tas knölarna upp och förvaras frostfritt i ca 5-10 grader och mörkt.

Dahlia *Dahlia x pinnata* (Kaktusblommiga Gruppen) 'Farmor Maria'

Skåne, 1930-talet

Växtintresserade Maria Gran bodde på en bondgård utanför Hörby i Skåne. Där hade hon en härlig trädgård med bland annat denna dahlia. När Maria dog i mitten av 1940-talet, började hennes svärdotter att odla dahlian. Dottern Kerstin har i sin tur fått knölar från sin mor. Marias trädgård finns tyvärr inte kvar, denna dahlia är den enda växten som är bevarad. Idag använde Kerstin blommorna vid begravingar tillsammans med funkia blad.

Sorten 'Farmor Maria' påminner mycket om sorten 'Préférence' från 1955. Dahlian har dock fått namnet 'Farmor Maria' då Maria hade odlat dahlian i många år innan hon gick bort, dessutom har finns det inga DNA-analyser som visar på att det skulle vara samma sort.

Sorten 'Farmor Maria' har blommor som är laxrosa med mörkare streck på baksidan, blommorna kan bli upp till 12 cm i diameter. Dahlian har ett stabilt växtsätt på mörkt röda stjälkar som kan bli upp till 120 cm höga, bladverket är mörkgrönt. Knölarna är långsmala och förökar sig lätt.

Odlingsanvisning: Dahlia-knölarna planteras efter sista frosten på våren. Under växtsäsong ska växten ha mycket vatten och näring. Plocka bort äldre blommor för att få en längre blomning. När frosten har tagit bladverket, tas knölarna upp och förvaras frostfritt i ca 5-10 grader och mörkt.

Rosor

Taggträdsrosen *Rosa x pteragonis* 'Kärnan'

Skåne, 1930-talet

Sorten 'Kärnan' är en spektakulär taggträdsros, namngiven efter fyndplatsen, rosenträdgården vid det kvarvarande tornet efter det medeltida Helsingborgs slott. Rosen är vackrast som solitär där dess tidiga blomning och vackra röda vingade taggar kommer till sin rätt, men kan också användas i buskage eller som friväxande hög häck.

Sorten är antingen en mutation av *Rosa x pteragonis*, taggträdsros, eller en hybrid där denna ingår. Taggträdsros omtalades första gången i Sverige 1939 och saluför salufördes mellan 1944 och 1960 av sex svenska plantskolor.

1912 köpte Helsingborgs stad det område vid landborgen i centrala Helsingborg som tidigare disponerats av apoteket Kärnan och då kallats "Apoteksträdgården". Området var först tänkt att fungera som plantskola men 1937 ritade stadsträdgårdsmästare Oskar Henrik Landberg ett förslag på de planteringar som realiserades åren efter. 'Kärnan' kan identifieras på ett foto taget i slutet av 1940-talet och var en av 13 rosor som 2017 växte kvar på de platser de planterades på 1938-1939. Var rosorna inköptes är okänt. Många av de moderna busk-och rabattrosor som planterats har genom åren dött och bytts ut och trädgården har i flera omgångar också omgestaltats för ör att förenkla skötseln. 'Kärnan' står dock kvar.

Taggträdsrosen 'Kärnan' är en buskros med kraftigt och tätt växtsätt med utspärrade till bågböjda grenar och ofta hängande grenspetsar. Sorten blir 2,5 meter hög och nästan lika bred. Taggarna är dels stora och vingade, dels korta och borstlika. De vingade taggarna är upp till 3 cm vid basen och 1,5-2 cm långa. Mycket riklig blomning från slutet av maj till mitten av juni i landets varmaste delar. Vita skålformade enkla blommor med fem kronblad, ett per blomskott. Få nypon, svag till medelstark doft. Troligtvis härdig till zon 6.

Spinosissima-rosen *Rosa* (Spinosissima-Gruppen) 'Dala-Floda'

Dalarna, 1930-talet

'Dala-Floda' är en mycket odlingsvärd spinosissima-ros som känns igen på sitt låga växtsätt och de fyllda blommorna som länge är bollformade. Rosen återfanns på många platser i Sverige under Rosuppropet och har lokalt kallats "Nyfäborosen" och "Silvbergrosen". Sitt sortnamn fick den av Pom 2021 efter platsen i Gagnefs kommun där den samlades in för bevarande. Sorten påminner om hur den gamla sorten 'Nana' beskrivs, men då de inte kunnat jämföras introduceras den med sortnamnet 'Dala-Floda'.

Donatorn berättar att denna lågväxande fyllda pimpinellros med en lätt fin doft har vuxit vid Masergården, tidigare kallad Spikgården, i hela hans liv. Henrik föddes 1946. Gården ligger vackert mitt i den gamla byn i slutningen mot Flosjön. Rosen växer idag i ett stort, närmast marktäckande bestånd. Gården har funnits i familjens ägo sedan 1700-talet. Då flyttade anmodern Lena till gården från Sibbo norr om Helsingfors, som hustru till soldat Flodin som varit i Finland och krigat. Paret gifte sig 1780. Släktsägnen berättar om hur Lena ofta satt på gårdstunet och lät sina finska sånger klinga ut över Flosjöns vatten, medan hon drömde om ungdomens hembygd.

Spinosissima-rosen 'Dala-Floda' är en buskros som kan bli 0,6-1,2 meter hög. Tätt växtsätt, upprätta till bågböjda grenar med talrika taggar och gråaktigt gröna till mörkgröna blad. Riklig blomning i juni. Blommorna är 3-4 (-5) cm i diameter, fyllda med 20-40 kronblad. Först bollformade, senare skålformade. De vita blommorna har ibland rosa fläckar på kronbladens undersida. Starkt väldoftande av citrus. Nyponskaften är helt eller delvis köttiga och glandelborstiga. Nyponen få, plattrunda, 1,5-2 cm i diameter, glänsande kala och mörkt vinröda till svarta. Frisk och hårdig till zon 7-8.

Humle

Humle *Humulus lupulus* 'Klev'

Uppland, 1600-talet

Bebyggelsenheten Klev ligger i Olandshärad och Alunda socken. År 1642 upprättade lantmätaren Mårten Christiernsson en karta över Klev. Det fanns då 2020 humlestöror i byn. När humlen samlades in växte humleplantor undanskymt vid en stenmur och ett uthus inte långt från den undre väderkvarnen som finns på originalkartan.

Kartan över Klev från 1642 visar sju hemman och lika många humlegårdar. Humlegårdarna var små med 240 till 350 störor. Det går att följa humlegårdarna vidare genom 1700-talets skiftesdokument och vid storskiftet 1789 nämns sex skiften med humle, utspridda på olika platser i byn, både på första och andra gradens jordar.

Roslagen och norra Uppland utmärker sig historiskt som viktiga humlebygder. Upplandslagen slog redan under 1200-talet fast hur mycket humle varje skeppslag skulle betala i skatt till ledungsflottan. På 1600-talet utmärkte sig häraderna norr om Uppsala för sina många och små humlegårdar vital och rikligt blommande grönmynta med angenämt aromatiska blad och upprätt växtsätt.

Blommar från början av juli i Skåne med tvåkönade blommor samlade i toppställda ax som är påfallande spetsiga. Kronbladen är ljusrosa med fin, djupare rosa teckning inuti. Är steril och bildar inga frön men sprider sig snabbt med underjordiska rotskott. Är välbesökt av nektarsamlade insekter som fjärilar, blomflugor och honungsbin när den blommar.

'Klev' är en mycket vacker sort med stora ovala kottar som blommar i slutet av juni och mognar i mitten av augusti. Kottarna bildas på medellånga sidogrenar fördelade på plantans två övre tredjedelar. Vid provodling i Julita uppmättes under ett år en hög alfasyra (6,1 viktprocent) och hög oljehalt (0,95 ml/100g). Ingen provbrygning är gjord.

'Klev' var en av de sorter som valdes ut som mest odlingsvärd och intressant för uppförökning Sparrisuppropets projektledare Else-Marie Strese efter att Poms provodlingar av svensk kulturarvshumle vid Julita gård 2018 avslutats. I Nationella genbanken i Alnarp tillhör den de tidiga favoriterna och har vissa år varit den allra första sorten att klättra till toppen av sin stör. Sorten förökas av Elitplantstationen.

Humle *Humulus lupulus* 'Gamla Källmon'

Södermanland, 1700-talet

Gården Gamla Källmon låg strax söder om dagens Katrineholm i närheten av Stångsjö. När gården byggdes är okänt, men den finns med på en karta från 1677 I början av 1700-talet fanns där en humlegård med 150 störrar. Humlegården utvidgades efterhand för att 1813 omfatta 900 störrar. Sedan minskade humleodlingen snabbt. Bara fem år senare var det 500 störrar och 1835 endast 100. 1865 togs humlegården bort.

1880 kom Eric August Dahlgren (född 1842) till gården tillsammans med sin hustru Carolina Matilda Jacobsdotter (född 1846 i St Malm). Omkring 1900 hade familjen byggt färdigt nya Källmon och flyttade dit. Sedan dess har Gamla Källmon varit obebyggd och idag finns endast stengrunden kvar invid vilken humleplantan är funnen. Stengrunden ligger precis vid en gammal väg som ledde till Forssjö. Idag ligger platsen avsidat, då vägen i stort sett är borta.

Sorten 'Gamla Källmon' är en mycket odlingsvärd sort med stora ovala aromatiska kottar som blommar i slutet av juni och mognar redan i början av augusti. Kottarna bildas på korta sidogrenar fördelade på plantans två övre tredjedelar.

Vid provodling i Julita uppmättes mycket hög alfasyra (7,2 viktprocent) och oljehalt (1,08 ml/100g). Provbryggningen gav utmärkt arom och smak som beskrevs som örtig/kryddig.

'Gamla Källmon' var en av de sorter som valdes ut som mest odlingsvärd och intressant för uppförkning av Sparrisuppropets projektledare Else-Marie Strese efter att Poms provodlingar av svensk kulturarvshumle vid Julita gård 2018 avslutats. I odlingsförsök har sorten visat sig vara mogna tidigare än alla tidigare sorter som tidigare lanserats under varumärket Grönt kulturarv. Sorten förökas av Elitplantstationen.

Tulpan

Tulpan *Tulipa gesneriana* 'Södra Öland'

Öland, i början av 1900-talet

Denna typ av tulpan har hittats på flera plaster från södra delarna av Öland. De flesta av tulpanerna går att spåra tillbaka till 1930-talet men en kollekt från Färjestaden går att följa till början av 1900-talet. Det är denna som bevaras i Nationella genbanken och finns som Grönt kulturarv®.

Donatorn, som är i 80-års åldern, kommer ihåg den från sin barndom på 1940-talet. Hon berättar att hennes fostermor som var född på 1800-talet, inte har planterat tulpanen utan det borde vara en generation tidigare som har odlat den. Hur långt tillbaka vet inte donatorn, men åtminstone från början av 1900-talet.

Sorten 'Södra Öland' är en vacker enkel senblommande tulpan. Blomman kan bli 7 cm hög och har en svårbestämd färg. Utsidan av kalkbladen är matt plommon-färgade med vitt stråk längst kanten, medan kalkbladens insida är bärnstensfärgad. Ögat är svart/gult som en stjärna. Blomstjälkarna kan bli 50 cm höga och har ett stabilt växtsätt.

Odlingsanvisning: Planteras på hösten i sep/oktober. Gödslas efter blomningen med benmjöl.

Plockas upp efter några år för att dela på lökarna.

Bakgrund

Varumärket Grönt kulturarv® har skapats för att göra det möjligt att lansera och saluföra odlingsvärt växtmaterial som samlats in genom Programmet för odlad mångfald, Pom. Pom är ett nationellt program för att bevara den genetiska mångfalden bland de odlade trädgårdsväxterna. Pom samordnas från Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp, men är ett nätverk där flera olika organisationer och myndigheter ingår, till exempel friluftsmuseer, botaniska trädgårdar, Fritidsodlingens Riksorganisation, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet.

Mellan 2002 och 2010 genomförde Pom åtta olika landsomfattande inventeringar av äldre trädgårdsväxter, bland annat perenner, köksväxter, rosor, krukväxter, frukt och bär. Växterna som lanseras under varumärket Grönt kulturarv® är sådana som inventerats av Pom och därefter valts ut att bevaras i den Nationella genbanken för vegetativt förökade trädgårdsväxter vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Alnarp. De första Grönt kulturarv®-sorterna kom ut på marknaden våren 2013. I år firar varumärket Grönt kulturarv®-firar 10 år. Det finns nu drygt och 150 sorter lanserade. Sorterna finns till försäljning i handelsträdgårdar och garden centers.

Varumärket Grönt kulturarv® har tagits fram tillsammans med Elitplantstationen, E-planta ekonomisk förening och LRF Trädgård.

Kontaktpersoner

Om Grönt kulturarv®

Helena Persson, samordnare för Pom vid SLU. E-post helena.m.persson@slu.se

Dahlia 'Bonny Blue', 'Liseberg Röd', 'Sonora' och 'Farmor Maria', samt tulpan 'Södra Öland'

Karin Persson, genbankskurator på Nationella genbanken med ansvar för lök- och knölväxter. E-post: karin.persson@slu.se

Rosor 'Dala-Floda' och 'Kärnan' samt Humle 'Gamla Källmo' och Klev'

Erik de Vahl, genbankskurator vid Nationella genbanken med ansvar för rosor och fleråriga köksväxter. E-post erik.de.vahl@slu.se

Mer information om samtliga Grönt kulturarv®-sorter finns att hämta på

www.slu.se/pom/grontkulturav

Pressfoton finns att ladda ner på www.slu.se/pom/grontkulturav/pressfoton